

THE REPRESENTED PARADIGM OF THE TRADITIONAL GENRE
CLASSIFICATION OF GEORGIAN FOLK FAIRY TALES AND THE FOLK VERSION OF
“KUCHIA” IN AKAKI'S RENDITION

ქართული ხალხური ზღაპრების ტრადიციული ჟანრობრივი კლასიფიკაციის ჩვენეული
რეპრეზენტირებული პარადიგმა და ხალხური „კუჩიას“ აკაკისეული ვერსია

Gabriel Tagauri

Degree of Master of Arts in Philology majoring in Kartvelian Linguistics,
Ph.D student, Sokhumi State University,
Tbilisi, S. Chikovani st. N# 20, 0171, Georgia,
+995 598 217 333, Gabrieltagauri@gmail.com
<https://orcid.org/0009-0004-5662-6050>

Abstract. In Georgian scientific studies, numerous remarks and analyses have been made on Georgian folk and literary tales. This preceding work presents an effort to synthesize and enrich existing publications. This research aims to delve into the linguistic study of Georgian folk and literary tales through comparative textual analysis, as well as to uncover lesser-known facets of renowned Georgian authors today. The uniqueness and distinction of the Georgian fairy tale is emphasized, showcasing its importance as a valuable phenomenon that is intriguing, complex, and deserving of caution, to ensure its authentic preservation and dissemination within the fabric of society. Due to the observations noted herein, we find ourselves obliged to engage in a meticulous examination, classification, and analytical synthesis of long-standing tales, to contribute to their rigorous reintegration into both scientific discourse and everyday literary considerations, naturally alongside other genres. Predominantly recognized in their completed form, Georgian fairy tales have been less explored in terms of their creative processes, formation and development specifics, including their intricate internal form and the artistic and linguistic tools uniquely employed by both known and unknown Georgian authors during the creation process. The paramount scientific value and novelty of this dissertation lie in its transformed paradigm of traditional classification of Georgian tales. Utilizing historical-comparative, typological, textual, and descriptive research methodologies, this dissertation is devoted to elucidating the complex, refined, and structured process of folk and literary tale creation. It is intended for specialists in the field as well as for a broad audience interested in the subject matter.

Fairy tales represent the oldest form of contemplation, encapsulating both the cognitive and material evolutionary stages of humanity. They provide rich insights into ancient civilizations, as vividly perceived and dissected in their narratives, thereby becoming a cultural acquisition of knowledge-seeking intellectual societies. It can be asserted that such texts invariably preserve a historical trajectory. Consequently, fairy tales vividly depict the evolving societal moral principles, spiritual values, ethical virtues, illuminations of intellect (technological advancements), and most importantly, the wise anticipation of the future. Through fairy tales, contemporary readers acquaint themselves with the perspective of "pre-culture cultures," i.e., how nature was perceived and adapted to by humanity in various degrees. Therefore, discussing fairy tales from a specific vector, even if it is folkloric, is justified because they simultaneously represent cultural, historical, scientific, philosophical, religious, mystical, psychological, and socio-cultural phenomena. It is intriguing to view fairy tales as true exponents of pre-history, pre-

literature, pre-science, and pre-religion (religion as doctrine) eras. Georgian fairy tales had no specific genre prerequisites and were meant to inculcate moral and ethical values in people, irrespective of their gender, age, faith, ethnicity, or viewpoints. Thus, the Georgian folk fairy tale, if it may be termed so, was also imbued with a universal missionary function, serving the spread of overarching humanistic ideals within a knowledge-seeking cultural society. We believe that to better understand the modern world, it's crucial to delve deeper into the primordial world since, often, the standing on a developmental step reveals more secrets than the apparent, real, and visible. Following these observations, ancient civilizations can freely be considered the key to modernity. The non-material or material cultural relics of Sumerian-Babylonian, Egyptian, Greek, and Iberian-Colchian epochs-cultures, upon viewing and scientific study, naturally provoke a foundational doubt that the human being, fighting for survival and adapted to hunting in the wilderness, was at a higher stage of development and possessed a far richer social network (so-called Internet) than today's daily user of the same. The critical analysis of the subject forces us to also consider that technical-innovative achievements dazzled humanity and gradually distanced it from nature, which, in turn, incited a more pronounced and robust self-operational capability in homosapiens. Based on all mentioned above, we must redeclare our personal commitment to the fairy tale, as a mysterious repository of knowledge: posing the question - What is a fairy tale? And answering it ourselves: A fairy tale is an immortal example of self-activity and a marvelous listener to nature.

Keywords: folklore; fairy tale; language; analysis; methodology; study; literature; character.

გაბრიელ თაგაური

ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა მაგისტრის აკადემიური ხარისხი
ფილოლოგიის სპეციალობით,
ქართველური ენათმეცნიერების სპეციალიზაციით,
დოქტორანტი, სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტი,
თბილისი, ს. ჩიქოვანის ქ. N# 20, 0171, საქართველო,
+995 598 217 333, Gabrieltagauri@gmail.com
<https://orcid.org/0009-0004-5662-6050>

აბსტრაქტი. ქართულ სამეცნიერო სივრცეში ქართულ ხალხურ და ლიტერატურულ ზღაპრებზე არაერთი რამ თქმულა და დაწერილა. წინამდებარე ნაშრომი წარმოადგენს მოკრძალებულ მცდელობას აქამდე ნათქვამ-ნაკვლევს შეჯერებისა და გამდიდრებისა. ჩვენი კვლევა ემსახურება როგორც ქართული ხალხური და ლიტერატურული ზღაპრების ენობრივ შესწავლას, ტექსტების შეპირისპირებით-შედარებით ანალიზს, ასევე სახელოვან ქართველ მწერალთა დღეისათვის ნაკლებადცნობილი მხარეების წარმოჩენას. ქართული ზღაპარი უნიკალურობის სახასიათო და გამორჩეული ნიშნით იმკობა და ის, როგორც ფასეული ფენომენი, ძალიან სათუთ, ფაქიზ და მოსაფრთხილებელ საგანს წარმოადგენს, რათა ავთენტური სახით იქნეს შემონახული და გავრცელებული კუთვნილი ერის საზოგადოებაში. ჩვენ მიერ აქ შენიშნული გარემოებებისადა გამო, ერთობ საშურ და ფრიად საჭირო საქმედ გვესახება მრავალდროებაგამოვლილი ზღაპრების შესწავლა, დახარისხება და მათი ანალიზური სინთეზი, რათა სამეცნიერო კვლევების საფუძველზე

ხელი შევუწყობთ მათ ინტენსიურ დაბრუნებას როგორც სამეცნიერო მიმოქცევაში, ასევე ყოველდღიურ საკითხავ ლიტერატურაში, ცხადია, სხვა ჟანრების პარალელურად. ქართული ზღაპარი, მეტწილად, ცნობილია დასრულებული სახით, ხოლო ნაკლებად გახლავთ შესწავლილი მისი ქმნადობის რაგვარობა, აგებისა და შენების სპეციფიკა, ურთულესი შიდა ფორმა და ის მხატვრულ-ენობრივი საშუალებები, რასაც უხვად იყენებდნენ ქართველი ნაცნობი თუ უცნობი ავტორები ზღაპრების შექმნის, ძალზედ საინტერესო, პროცესში. წარმოდგენილი სადისერტაციო ნაშრომის უმთავრეს სამეცნიერო ღირებულებასა და სიახლეს წარმოადგენს ქართული ხალხური ზღაპრების ტრადიციული კლასიფიკაციის ჩვენეული ტრანსფორმირებული პარადიგმა. ნაშრომში გამოყენებულია ისტორიულ-შედარებითი, ტიპოლოგიური, ტექსტოლოგიური და აღწერითი კვლევის მეთოდები. აღნიშნული სადისერტაციო ნაშრომი, სწორედაც რომ, ზღაპართქმნადობის ამ კომპლექსური, დახვეწილი და გამართული პროცესის გამოაშკარავებს ემღვნება და იგი განკუთვნილია როგორც შესაბამისი დარგის სპეციალისტთათვის, ასევე საკვლევო საკითხით დაინტერესებული ფართო მკითხველისათვის.

საკვანძო სიტყვები: ფოლკლორი; ზღაპარი; ენა; ანალიზი; მეთოდოლოგია; შესწავლა; ლიტერატურა; პერსონაჟი.

შესავალი. ზღაპარი აზროვნების უძველესი ფორმაა. მასში ასახულია კაცობრიობის როგორც გონებრივი, ასევე მატერიალური ევოლუციის თანამიმდევრული ეტაპები. ზღაპარი მდიდარ ინფორმაციას გვაწვდის ანტიკურ ნაციათა ცივილიზაციების შესახებ, რამდენადაც მის ნარატივში მკაფიოდ იგრძნობა და იკვეთება ცოდნის მამიებელ ინტელექტუალ სოციუმთა კულტურული მონაპოვარი. შეიძლება ითქვას, რომ ამგვარი ტიპის ტექსტებში შეუცვლელადაა შენარჩუნებული ისტორიული ხაზი. ამდენად, ზღაპრებში ცხადლივ წარმოჩინდა განვითარებადი საზოგადოების მორალური პრინციპები, სულიერი ფასეულობები, ზნეობრივი ღირებულებები, გონების გამონათებანი (ტექნიკური მიღწევები) და, რაც მთავარია, ბრძნული ჭკრეტა მომავლისა. ზღაპრების მეშვეობით თანამედროვე მკითხველი ვეცნობით „კულტურამდელი კულტურის“ ბინადართა მსოფლმხედველობას, ანუ იმას, თუ როგორ ითვისებდა ბუნებას და რა დოზით ადაპტირდებოდა ფიზიკურ სამყაროსთან ადამიანი. მამასადამე, გაუმართლებელია ზღაპართა განხილვა ერთი კონკრეტული ვექტორით, თუნდაც ეს იყოს ფოლკლორული, რადგანაც იგი ერთდროულად წარმოგვიდგება კულტურულ, ისტორიულ, მეცნიერულ, ფილოსოფიურ, რელიგიურ, მისტიურ, ფსიქოლოგიურ და სოც.-კულტურულ ფენომენად. საინტერესოა, ზღაპრებს შევხედოთ იმგვარი თვალითაც, რომ ისინი მივიჩნიოთ ისტორიამდელი ისტორიის, დამწერლობამდელი დამწერლობის, მეცნიერებამდელი მეცნიერების, რელიგიამდელი რელიგიის (აქ რელიგია, როგორც მოძღვრება) ჭეშმარიტ, უტყუარ მღალადებლებად. სხვადასხვა დროს ქართულ ზღაპრებს სწავლობდნენ და იკვლევდნენ: სულხან-საბა ორბელიანი, პეტრე უმიკაშვილი, ილია ჭავჭავაძე, აკაკი წერეთელი, ვაჟა - ფშაველა, თედო რაზიკაშვილი, ალექსანდრე ყაზბეგი, მიხეილ ჩიქოვანი, ვახტანგ კოტეტიშვილი, ნიკო ურბნელი, ივანე ბუქურაული, აკაკი შანიძე, ქსენია სიხარულიძე, ელენე ვირსალაძე, ვერა ბარდაველიძე, თედო სახოკია, ალექსანდრე ღლონტი, ზურაბ კიკნაძე, თეიმურაზ ქურდოვანიძე, თეიმურაზ ჯაგოდნიშვილი, რუსუდან ჩოლოყაშვილი, როსტომ ჩხეიძე, ელენე გოგიაშვილი და სხვ. ...

მეთოდები. ნაშრომში გამოყენებულია ისტორიულ-შედარებითი, ტიპოლოგიური, ტექსტოლოგიური და აღწერითი კვლევის თანამედროვე მეთოდები. ტექსტების შეპირისპირებითი ანალიზის შედეგად გამოყოფილია ლექსიკური სინსეტები

შედეგები. ჩატარებული კვლევის შედეგებმა აჩვენა, რომ არ შეიძლება ფარდ და იდენტურ ცნებებად მივიღოთ ზღაპრის თავისებურება და ქართული ენის თავისებურება. საზღაპრო მახასიათებელი მკაცრი თავისთავადობით, ექსკლუზიურობით, ორიგინალურობითა და ერთადერთობით უნდა გამოირჩეოდეს. მაშასადამე, ზღაპარში დიალექტური ფორმების პოვნა ზღაპრის მთქმელის (მეზღაპრის) ინდივიდუალურ გადაწყვეტილებას, ან მსმენელთა კონტიგენტს, ან კი, მის მშობლიურ წარმომავლობას მიეწერება. ზღაპრების ენობრივი მახასიათებლები ძირითადად დიალოგებშია თავმოყრილი და ამ ლინგვისტურ მაჩვენებლებს ჩვენ საერთო სახელი შევურჩიეთ - საზღაპრო სტილი, რადგანაც ზღაპარში ნებისმიერი ენობრივი მოვლენა, სწორედაც რომ, საზღაპრო სტილის ჩამოქნა-ჩამომერწვას ემსახურება. მნიშვნელოვანია იმის გასიგრძეგანებაც, რომ ზღაპრებში გამოვლენილ და დადასტურებულ ენობრივ ფორმებს უფრო-რე მაგიურ-საკრალური მნიშვნელობა ენიჭებათ, ვიდრე - წმინდად ლინგვისტური, თუმცა ეს უკანასკნელი იოტისოდენითაც არ გამორიცხავს სტრუქტურული ანალიზის ჩატარების საჭიროებას. ჩვენ ერთგვარი გამოწვევის წინაშე ვდგავართ და არსებული სიტუაცია ყოველმიზეზგარეშე მოითხოვს, შეიქმნას ქართული ზღაპრის ენციკლოპედიური ლექსიკონი შემდეგ ბუდეთა გამოყოფით: არქაული ლექსიკა (აქ შევა სამეურნეო ლექსიკაც) / ზღაპრული ოკაზიონალიზმები / ზღაპრული ეპითეტები (შესატყვისებისა და სემანტიკურ ველთა მითითებით; მაგალითად: დევი = ძალი, ბინძური, მყრალი, უწმინდური, წყეული) / ზღაპრული ტოპონიმები / ზღაპრული ანთროპონიმები / ზღაპრული ქრონოტოპი (ცხრა მთა; თვალის დახამხამება; თვალუწვდენელი; ერთი თითის გაშვრა) / რედუპლირებული სახელები და ზმნები (ამ ტიპისა: შორს თვალი მოჰკრა **მზეთუნახავთმზეთუნახავს** („ბროწეულის წყარო“) / თავგმა **მიგლიჯ-მოგლიჯა** ბალახი, **წაუსვ-წამოუსვა** იარაზე და გააცოცხლა („წიქარა“) - ქართულ ზღაპრებში აბლაუტის მოვლენა ზმნებს, ერთი ფორმის ფარგლებში, საპირისპირო მიმართულებათა ჩვენების შესაძლებლობას ანიჭებს / განმეორებადი ზმნები და ფრაზები („იარა, იარა“ და „კაცო, ეგ რა გიქნიაოს“ ტიპისა) / ფრაზეოლოგიური და იდიომატური გამოთქმები.

მსჯელობა. ქართული ხალხური ზღაპრების კვლევა-შესწავლისას ვისარგებლეთ შემდეგი გამოცემებით:

1. **თედო რაზიკაშვილი** - „ქართლში შეკრებილი ზღაპრები“, 1909
„კახეთსა და ფშავში შეკრებილი ზღაპრები“, 1909
2. **მიხეილ ჩიქოვანი** - „ქართული ხალხური ზღაპრები“, ტ.1. 1938
3. **ელენე ვირსალაძე** - „რჩეული ქართული ხალხური ზღაპრები“, 1949
4. **ვლადიმერ (ლადო) აღნიაშვილი** - „ქართული ხალხური ზღაპრები“, 1979
5. **პეტრე უმიკაშვილი** - „ხალხური სიტყვიერება“, ტ.3. პროზა: ჯადოსნური ზღაპრები / ცხოველთა ზღაპრები. 1964
6. **ალექსანდრე ღლონტი** - „ქართული ხალხური ზღაპრები“, 1991

ვალიდურობის (სანდოობის) თვალსაზრისით უპირატესობა მივანიჭეთ ავტორის სიცოცხლეში გამოცემულ წიგნებს, რადგანაც, ჩვენდა სამწუხაროდ, თანამედროვე გამოცემები ანგარიშს არ უწევენ წინა საუკუნეებში მიმდინარე ენობრივ პროცესებს, რის გამოც საჭირო დოზით აღარ იგრძნობა ქართული სიტყვის ავთენტურობა.

ზღაპრების ამორჩევისას ვიხელმძღვანელებ ცნობადობის (პოპულარობის) კრიტერიუმით და შერჩეული ზღაპრები შემდეგი მეთოდოლოგიის გამოყენებით დავახარისხებ (შენიშვნა: მეთოდოლოგია ჩვენია - გ.თ.).

შეირჩა ზღაპრები:

- ასფურცელა
- ხუთკუნჭულა
- სიზმარა
- შანჭრაქა
- წიქარა
- ცეროდინა
- კომბლესი
- მუჭა-ნახევარი

მეთოდი ამგვარია: ვვიქრობთ, დღეს არსებული დაყოფა ხალხური ზღაპრებისა - ჯადოსნური, ცხოველთა, საყოფაცხოვრებო, ნოველისტური - გადახედვას მოითხოვს, რადგან ჭირს მათ შორის მკაფიო მიჯნის გავლება, რის გამოც, რაიმე ლოგიკითა და დასაბუთებული არგუმენტაციით, ერთი ზღაპარი შეიძლება, ერთდროულად რამდენიმე მათგანს მივაკუთვნოთ. მიგვაჩნია, რომ ჩვენ მიერ შემუშავებული მეთოდი ხსნის შენიშნულ პრობლემას და ხელს უწყობს ქართულ ხალხურ ზღაპართა დახარისხება-დაჯგუფებას კონკრეტული ქუდების ქვეშ, ყოველგვარი ყოყმანისა და ნაძალადევი, ნახელოვნური ფონის გარეშე. სულ ასეთი ხუთი ქუდია:

- ზღაპარი დევისა
- ზღაპარი დედაბრისა (ალქაჯის)
- ზღაპარი ცხოველისა
- ზღაპარი სასწაულებრივი დაბადებისა
- ზღაპარი ადამიანისა

თითოეული მათგანის მახასიათებელია:

• ზღაპრის მთავარი გმირი თავისი მოხერხებულობისა და გონიერების წყალობით ამარცხებს ყველასათვის საშიშ, უძლეველ დევებს და ეუფლება მათ ქონებას, განკარგავს რა დევთა ავლა-დიდებას და ხდება ქვეყნის ბატონ-პატრონი.

• ბოროტი (ავსული) დედაბერი ზღაპრის პროტაგონისტს ხელს უშლის წარმატების მიღწევასა და პირადი ბედნიერების (კეთილდღეობის) შექმნა-მოპოვნებაში.

• ზღაპრის მთავარი პერსონაჟი ბრმად ანდობს თავის ბედს ერთგულ ცხოველს და მისი სიცოცხლე მასზეა დამოკიდებული.

• ზღაპრის მთავარი მოქმედი პირის დაბადება სასწაულებრივია, სხვაგვარად თუ ვიტყვით, მის დაბადებაში ღმერთის ხელი ურევია და მისი ძლიერებაც, სწორედ, ამ სასწაულებრივ დაბადებას უკავშირდება და ამგვარი პროტაგონისტის ზეადამიანური უნარებიც ამავე მიზეზითავე აიხსნება.

• ადამიანი თავისი ადამიანური შესაძლებლობებიდან გამომდინარე და მისი პირადი თვალსაწიერიდან, თუ შეძენილი ცხოვრებისეული გამოცდილების წყალობით ეძიებს ბედნიერებას და გარკვეულ წინალობათა გადალახვა-დაძლევის შედეგად პოულობს კიდევ მას.

მამასადამე, ჩვენ მიერ შერჩეული ზღაპრები (სულ 8), აღნიშნული მეთოდოლოგიით გამართვის შემდეგ, საბოლოოდ ასე დალაგდებიან და მოგვცემენ შემდეგ სურათს:

- ზღაპარი დევისა - ხუთკუნჭულა, შანჭრაქა
- ზღაპარი დედაბრისა (ალქაჯის) - სიზმარა
- ზღაპარი ცხოველისა - წიქარა
- ზღაპარი სასწაულებრივი დაბადებისა - ასფურცელა
- ზღაპარი ადამიანისა - ცეროდინა, მუჭა-ნახევარი, კომბლესი

ქართული ხალხური ზღაპრების ხუთ ქუდად დაყოფის მეთოდი შემდეგ მექანიზმზე მუშაობს: **მიკუთვნებისას გადაწყვეტ როლს ზღაპრის მთავარი მოტივი თამაშობს.** მაგალითად, „ელენე მშვენიერის ზღაპარში“ ერთდროულად 4 ქუდია წარმოდგენილი - გმირი მუსრავს დევებს, ბებერი ალქაჯი გზაზე ეღობება და მის მიერ დაგებულ მახეთა გადალახვაში გმირს ძაღლები, ფუტკრები და ქათმები ეხმარებიან; მაშ, რომელ ერთს მივაკუთვნოთ? ირმისა კოჭლმა ირემმა გაზარდა, მაგრამ, ამავე დროს, იგი დევთმძუსვრელადაც გვევლინება; შავთეიმურაზი არნახული ძლიერებით გამოირჩევა და უზარმაზარ დევებს შიშის ზარს სცემს, თუმცა იგი ცხოველის, კერძოდ, ცხენის ნაშობია. დავსვათ კითხვა: ეს ზღაპრები („ირმისა“; „შავ-თეიმურაზი, მზე-თეიმურაზი და მთვარე-თეიმურაზი“) დევთა ზღაპრად შევრაცხოთ, თუ ცხოველთა ზღაპრად მივიჩნით? და, საერთოდ, სად გადის ზღვარი სხვადასხვა მოტივით შექმნილ ზღაპრებს შორის? აი, ამიტომაც ვთქვით წინდაწინვე, რომ ამ რთული ამოცანის გასაღებად თავად ლაიტმოტივი გვევლინება, რომლის მართებული ამოკითხვაც ლოგიკური მიმართებების დადგენაში დაგვეხმარება და შედეგად, მთავარს გაგვამიჯნინებს არამთავრისაგან. **ჩანს, ზღაპარში მოვლენები მათივე მნიშვნელობების მიხედვით ლაგდებიან ხარისხის მაჩვენებელ შკალაზე. საქმე ისაა, რომ მთავარი საიდუმლო ზღაპრის ნაწილიანი გმირის ნაწილიანობის მიზეზის გაცხადება-გაუცხადებლობაში მდგომარეობს.** შავ-თეიმურაზი შავი ცხენის წიაღიდან გამოდის, ამდენად, მისი ამქვეყნად მოვლინება უნკილაურობისა და ერთადერთობის ნიშნით ხასიათდება; ვაშლის ხმევის შედეგად იშვებიან ისეთი გამორჩეული ზღაპრული პერსონაჟები, როგორებიც არიან ივანე ცისკარი („ზღაპარი ივანე ცისკრისა“), კონსტანტინე („კონსტანტინეს ზღაპარი“), ასფურცელა („ასფურცელა“). **სწორედ გმირის სასწაულთან წილნაყარი დაბადება უნდა მივიჩნით მისი გამორჩეულობის საბაზად და ამითივე უნდა ავხსნათ მისი ნაწილიანობაც.** ასე, მაგალითად, ივანე ცისკარი იმიტომაც ჯაბნის დევებს, რომ იგი, რაღაც გაგებით, ვაშლის შვილიცაა (შენიშვნა: ვაშლის სიმბოლურ დატვირთვასა და განფენილ მსჯელობასთან მის კავშირზე ცოტა ქვემოთ მოგახსენებთ), შავ-თეიმურაზის უძლეველობა კი მისი დედის, შავი ცხენის, დამსახურებაა, ვინაიდან ზებუნებრივი ძალები მასზე მშობელი დედისაგან გადავიდა, როგორც რომ უმამაკაცოდ ჩასახულმა ძე ღმერთმა მამა ღმერთისაგან მიიღო ყოვლისმპყრობელობის ძალა და უფლება და განკაცებული მესიის უსაზღვრო შესაძლებლობებიც, სწორედაც რომ, მასზე ზეგარდამო გარდამოსულ მადლს მიეწერება. მაშასადამე, თუ მკითხველებმა ვუწყით გმირის ნაწილიანობის (ღმერთთან წილნაყარობის) მიზეზი, ასეთი ზღაპარი, უთუოდ, რომ სასწაულებრივი დაბადების ზღაპარი იქნება, ხოლო სადაც დაფარულია ზღაპრის პროტაგონისტის გამორჩეულობის მიზეზი და თუ მკითხველნი ვერაფრით ვაგნებთ პერსონაჟის ზეადამიანურ ძალათა ფლობის პირველწყაროს (როგორც რომ, ეს წინა შემთხვევებისათვის დაბადებაა! - გ.თ.), მაშინ ასეთი ზღაპარი დევის ზღაპრის ქუდის ქვეშ დაივანებს სამუდამოდ. **ამდენად, უკვე შეიძლება, რომ ორი განმასხვავებელი ნიშანი გამოიყოს ქართული ხალხური ზღაპრების დევებთან, თუ სხვა საშიშ ძალ-არსებებთან მებრძოლი გმირებისა: ერთნი ძლევამოსილებად იბადებიან, ხოლო მეორენი ძალმოსილებას მათივე ცხოვრების გარკვეულ ეტაპებზე ნელ-ნელა იძენენ.** აქედან გამომდინარე, დასაშვებად მიგვაჩნია, დავუშვათ ნაწილიანობის ჰიპოთეზა იმგავრ პერსონაჟებზეც, რომელთა დაბადებაზეც ზღაპარში არაფერია ნათქვამი და მკითხველების წინაშე ისინი თავიდანვე ზრდასრულ ინდივიდებად წარმოდგებიან, თუმცა მაინც იმკობიან დევთა განადგურების ძალით. **ამდენად, ამა და ამ ვარაუდთა კვალდაკვალ, ფორმულაც შეიძლება რომ დაიწეროს: ქართულ ზღაპრებში დევის დამმარცხებელი ყველა გმირი ნაწილიანია.** განვითარებული ჰიპოთეზის საილუსტრაციოდ და სარწმუნოდ მიჩნევისათვის, უნიკალური და თვალსაჩინო მაგალითი იქნება ნაცარქექია. მისი დაბადება ჩვენთვის უცნობია და იგი ჩვეულებრივი ადამიანი გახლავთ. თუმცა,

აღნიშნულ ზღაპარში იმასაც კარგად ვხედავთ, თუ როგორ იქცა, ერთ დროს უსუსური და არაფრისმაქნისი გმირი, უძლეველ, ბრძენ და დევთმმუსვრელ არსებად. ფაქტობრივად, სასწაულებრივი დაბადების ზღაპრებში ჩვენ შეგვიძლია თვალი მივადევნოთ ზღაპრის მთავარი მოქმედი გმირის როგორც ფიზიკურ, ისე მორალურ ზრდა-განვითარებას, მაგრამ, განსხვავებით ამისაგან, ხასან-ხუსანა, ნაცარქეჟია, ჭინჭრაქა, ხუთკუნჭულა, ელენე მშვენიერის გულის მოგების მოსურნე უმცროსი ძმა და სხვანი ზღაპრის ნარატივში, თუ შეიძლება ასე ითქვას, პირდაპირ მზა სახით არიან ჩასმულნი და სწორედ ამისა-და გამო ამოუხსნელ და ბურუსითმოცულ უცნაურ იდუმალებად რჩება ამგვარ პერსონაჟთა ასეთი უზღვავი და ჯადოსნური შესაძლებლობები.

ვიცით რა პრინციპი, უკვე ძალიან მარტივია, ხუთი ქუდის გამოყენებით დავაჯგუფოთ ზღაპრები. მაგალითად:

ბოჟმის ყვავილი / ოქროკაცა / მიწა თავისას მოითხოვს... - ზღაპარი ადამიანისა. ძირითადად, ასეთ ზღაპრებში წარმატების მიღწევაში გმირებს თავიანთი საცოლეები ეხმარებიან, რაშიც, ამკარად გამოჰკრთის მედეასეული ვნება და, ამასთანავე, ამგვარ სიუჟეტებში ნათლად ამოიკითხება მედეა-იასონის ლეგენდარული სასიყვარულო ისტორიის ცოდნა.

ირმისა - ზღაპარი ცხოველისა. მოულოდნელად დაქვრივებულმა დედამ შვილი აღსაზრდელად კოჭლ ირემს მიაბარა. ბავშვი მოზარდობამდე ირმის რძით იკვებებოდა, რამაც მას უძლეველობა მიანიჭა. მამასადამე, ირმის ძალა და მფარველობა ირმისას ცხოვრების ბოლომდე მიჰყვება და სწორედ მისი მეორე მშობელი - ირემი - წარმოადგენს აღნიშნული ზღაპრული გმირის მარადიული კეთილდღეობის გარანტს.

სამმტევან ჭაბუკიშვილი (დასტურდება: სამტევან ჭაბუკიშვილიც) - ზღაპარი ცხოველისა. ერთგული მელიის დახმარებით გმირი ირთავს ხელმწიფის უმშვენიერეს ქალიშვილს და თავს აღწევს გაუსაძლის სიღარიბეს. აქ ნაჩვენებია ორსახოვანი მელიის რევერსული სახე - შენიშნულ ზღაპარში ცბიერი, მოღალატე და მავნე მელია ტრანსფორმირებულია ადამიანის ერთგულ მსახურად, და სიტყვის არგამტეხელ უჭკვიანეს ცხოველად.

კოკროჭინა - ზღაპარი დედაბრისა. ამგვარ ზღაპრებში თავფარავნელი ჭაბუკის ბედთან ზიარებული გმირი ან მარცხდება, ანდაც კი იმარჯვებს ალქაჯ დედაბერთან უთანასწორო და სამკვდრო-სასიცოცხლო ბრძოლაში, თუმცა ღირსეული დამარცხება, როდი ყოფილა დამარცხება?... ორთაბრძოლას ფიზიკურად ვერ ეყოლება ორი გამარჯვებული, მაგრამ აქ მხოლოდ ზნეობრივ გამარჯვებაზეა საუბარი. ... და მატერიალური სამყაროს დაუნდობლობას უდროოდ შეწირული ვაჟკაცის სიცოცხლე საიქიოში უშრეტი ნეტარი ცხოვრებით გაგრძელდება, რომელ ბედნიერებასაც ვერასოდეს მოიპოვებს ხორციელ ბრძოლებში, ერთ დროს დაწინაურებული, ბოროტების მსახური.

პეტრე უმიკაშვილის მიერ გამოცემულ ხალხური სიტყვიერების IV ტომში, 58-ე გვერდზე, დადასტურებულია ზღაპარი, სახელწოდებით „კუჭია“. იმავე სათაურით აკაკი წერეთლის შემოქმედებაშიც აღმოვაჩინეთ ერთი ფრიად საინტერესო და დამაფიქრველი ტექსტი, რომელიც, წინათა მსგავსად, მრავალი ასპექტით იქცევს მკითხველთა თუ მკვლევართა ყურადღებას და ნათლად გვიჩვენებს ფოლკლორული ტექსტის ლიტერატურულად გადამუშავების ძალზედ რთულ და მეტად თანამიმდევრულ პროცესს. როგორც ირკვევა, ზღაპარი „კუჭია“ აკ. წერეთელს 1897 წელს დაუწერია.

ფოლკლორული „კუჭია“

მთავარი პერსონაჟი: ცოლ-ქმარი

პირველი სცენა: სადილობა მოწვეულ სტუმართან ერთად

კერძი: ქათამი

ბოროტების პერსონიფიკაცია: კუჭი/კუჭია

ბოროტი არსების გაჩენის ადგილი: კილობანი
პირველი მსხვერპლი: დედაკაცი (ცოლი)
მოქმედების ადგილი: ქუჩა
კუჭიას თვისებები: გამოსვლა, პირის დაღება, ერთ ადგილზე ჯდომა, ჩაყლაპვა, გასკდომა
მხსნელი: მღვდელი
კუჭიას გასკდომის მიზეზი / ბოროტების შემმუსვრელი ატრიბუტი: კომბლის დარტყმა / კომბალი
გადაწყვეტა (მორალი): სულიერ პრიზმაში

აკაკი წერეთლის „კუჭია“
მთავარი პერსონაჟი: ხელმწიფე
პირველი სცენა: ნადიმი ხელმწიფის კარზე
კერძი: კუჭ-ღვიძლი
ბოროტების პერსონიფიკაცია: კუჭი/კუჭია (დამთხვევა!)
ბოროტი არსების გაჩენის ადგილი: სამზარეულო
პირველი მსხვერპლი: მსახური
მოქმედების ადგილი: სოფელი
კუჭიას თვისებები: გადმოგორება, პირის გაღება, გორვა, სიარული, გაბერვა, გაზრდა ჩასანსვლა, გასკდომა
მხსნელი: მარჩიელი (მკითხავი)
კუჭიას გასკდომის მიზეზი / ბოროტების შემმუსვრელი ატრიბუტი: სადგისით დაჩხვლეტა / სადგისი
გადაწყვეტა (მორალი): ხალხური სიბრძნის პრიზმაში

ხალხურ „კუჭიაში“ პრობლემა ზოგად ჭრილში გახლავთ წარმოჩენილი, ხოლო აკაკისთან პრობლემა კონკრეტიზაციის სახეს იღებს და, ამდენად, ერთი კონკრეტული ვექტორით მოგვეწოდება მკითხველთ ზღაპრის მთავარი სათქმელი-მორალი, კერძოდ კი, ავტორისათვის კრიტიკის საგანი ხდება გაუმადლობის დაუძლეველი პრობლემა. სენის სიმახინჯე და ის დევალვაცია სულიერ ფასეულობათა, რასაც სიხარბე იწვევს ადამიანში, აკაკიმ ოსტატურად და თვალნათლივ დაგვანახა იმ ეპიზოდის მეშვეობით, როდესაც ხელმწიფე თავის ცოლსა და შვილებს აგზავნის ამბის შესატყობად და აინუნშიც არ აგდებს იმ სახიფათო გარემოებას, რომ, სხვათა მსგავსად, ისინიც (ცოლ-შვილი) შეიძლება ვერ დაბრუნდნენ უკან ცოცხლები; ამრიგად, ნაყოფანების ცოდვით შეპყრობილმა და დაბრმავებულმა ხელმწიფემ კუჭის ნდომას გადააყოლა, შესწირა ამ ხორციელ სამყაროში მისთვის ყველაზე ძვირფასი ადამიანები და აქ უკვე ცხადი ხდება ზღაპრის ამგვარად დასათაურების - „კუჭია“ - ინტერტექსტუალური მოტივი.

ყურადღებას იქცევს ის ფაქტიც, რომ აკაკისთან ხაზგასმულია კუჭიას სიდიდე /ზომა, ხალხურ ტექსტში კი ეს გარე საზომი-მაჩვენებელი ინტუიტიურად ამოიკითხება. ასევე, ხალხურ „კუჭიაში“ მსხვერპლთა ვინაობა ჩამოთვლილია კუჭიასივე პირით, გამეორება-გავრცობის გზით; იგი ამბობს: „ყმაწვილებო, აქ მოდით, რა გითხრათო: დედაბერი ყლაპო, მამაბერი ყლაპო, მასტუმარი ყლაპო, მოდი თქვენცა ყლაპო!“ და ასე, ყოველი მომდევნო გადაყლაპული მსხვერპლის შემდეგ იზრდება „კუჭიას“ მაიდენტიფიცირებელი ეს ფრაზა-შემახილი, რომელ ფორმულაშიც თანმიმდევრობა მკაცრად დაცული, რაც „მოდი, ვნახოთ ვენახის“ სახელით ცნობილ ლექსს გვახსენებს. ყოველივე ზემოთქმულის გათვალისწინებით, საფიქრებელია, რომ ხალხურ ტრადიციაში ყოველიყო ლოგიკური გამეორება-გავრცობის ძლიერი და ფეხმოკიდებული ტრადიცია, რასაც, რიგ ვერსიფიკაციულ ელემენტებთან ერთად, უდიდესი იდეური ფუნქციაც გააჩნდა.

აკაკი წერეთელი კი უარს ამბობს ამგვარ გამეორებაზე და სახელთა ჩამოთვლის ნაცვლად კრებითი სახელის - ყველას - დაწერას სჯერდება.

აგრეთვე უაღრესად საინტერესო ფაქტ-გარემოებად გვევლინება შემდეგი დეტალიც, კერძოდ: **ხალხური ტექსტისაგან განსხვავებით, აკაკის ზღაპარში „კუჭიას“ გასკდომის ხმა, ხმაბაძვითი სიტყვის გამოყენებით, სიტყვიერადაა გახმოვანებული და, ამდენად, მწერლური ნიჭ-აღლთი შემატებული აუდიალური ვიზუალიც ამშვენებს ზღაპრის ამ კულმინაციურ მონაკვეთს:** „ვეღარ მოინელა ამდენი მსხვერპლი „კუჭიამ“ და შიგნიდანაც დაჩხვლიტეს, „ბუჭო“ ერთი დაიმახა და გასკდა.“ (წერეთელი: კუჭია) არაერთგზის აღნიშნული მწერალი ზღაპარ „კუჭიაში“, ისეთ ცნობილ ქართულ იდიომა-გამონათქვამებს იყენებს, როგორებიცაა: „მისთანა თქვენს მტერს, იმას საქმე მოუვიდა“, „ვისაც კი გულს ერჩოდა“, „მკვდრის ძილით კი ეძინათ“, „მოაწყო ჩანგური“, „ღმერთს მადლი შესწირა“, „დაუდვა გული სახელმწიფო საქმეებს“, „მის ბედს მადლი აღარ დაჰყევდა“. ასეთი ავტორისეული გადაწყვეტილება ტექსტის მხატვრულ მხარეს საგრძნობლად მიმზიდველს, ორიგინალურსა და მრავალფეროვანს ხდის და, ამავე დროს, ტექსტის შუა ოსტატურად ჩართული ანდაზა-თქმანი გვიმარტივებენ მკითხველებს ზღაპრისეული ნარატივის მორალის მართებულ გამოცნობას.

ქართულ ზღაპრებში, თუ შეიძლება ასე ითქვას, „მოზომილ უბედურებასთან“ გვაქვს საქმე, რადგან ამ გზით ზღაპრის ანონიმი ავტორები მომავლის ცისკროვან იმედს გვიტოვებენ და თავგანწირვის სასწაულებრივ ძალასაც ცხადლივ შეგვარგძნობინებენ.

ჩანს, ქართულ საზღაპრო ნარატივს არ უნდა შევხედოთ, როგორც მხოლოდ ფოლკლორულ-ფილოსოფიურ ჟანრს, არამედ ის გვევლინება რელიგიური ჟანრის ნაწარმოებადაც, რამდენადაც მასში განხილულია ღრმა სულიერი ასპექტები და, შესაბამისად, პრობლემის გადაჭრის გზაც (ცოდვის დამარცხების კონტექსტით) ამ ანაგოგიურ პრიზმაშია მოძიებული, როგორც რომ ხსნის ერთადერთი უპირობო და ჭეშმარიტი პოსტულატ-ორიენტირი. ჩვენს ამ თვალსაზრისს მეტ სიმყარესა და სანდოობას მიანიჭებს აკაკისეული „კუჭიას“ დასასრულიც, სადაც ბრძენი მეჩანგურე სიმღერის მეშვეობით ახალ სიცოცხლეს ჩუქნის საღათას ძილით მიძინარე თავის თანასოფლელებს. აქვე, ნიშანდობლივია ისიც, რომ მეჩანგურე სიმღერის დროს უხვად ავლებს პარალელებს ბიბლიურ პასაჟებთან და პერსონაჟებთან, რაც იმაზე მიუთითებს, რომ **ხალხური სიბრძნის მატარებელ-შემნახავ-მცოდნეთათვის ყოველთვის ნაცნობი და, მეტიც, განსაკუთრებულად ახლობელი და სისხლხორცეული იყო სასულიერო სიბრძნე, თუ ცოდნა-გარდამოცემები.**

დასკვნები

- პირველ რიგში, საჭიროა ზღაპრის, როგორც მოვლენისა და შემდგომ მისი მორალურ-დიდაქტიკური დანიშნულების ხელახალი შესწავლა დიაქრონიულ ჭრილში, ე.ი. თანამედროვეობასთან მიმართებით. ზღაპართა კვლევა-ძიების დროს აუცილებელია ერთად იქნეს შესწავლილი, ისე როგორც ერთი ორგანიზმი, ფორმა და შინაარსი. მნიშვნელოვანია იმის გათვალისწინებაც, რომ ზღაპარი არ წარმოადგენს მხატვრულ ნაწარმოებს, თუმცა-ღა მხატვრული აზროვნების ნაყოფად კი მაინც გვევლინება. ამდენად, შესაძლოა ითქვას, რომ ზღაპარი არის მხატვრული ნაწარმოების წინა სახე. ზღაპარი თავისი არსისა და სიბრძნის გამო საკრალურ ტექსტად წარმოგვიდგება და, მაშასადამე, იკრძალებოდა კიდევ მისი მოყოლა არასათანადო სიტუაციებში, სადაც მსმენელი, გარკვეულ მიზეზ-გარემოებათა გამო, ვერ განეწყობოდა შესაბამისი მზაობით ზღაპრის მოსასმენად. **ამრიგად, საფიქრებელია, რომ ძველ საქართველოში ზღაპრები ლოცვის მაგივრობას სწევდნენ და ჩვენი წინაპარი მათ უდიდეს სულიერ მნიშვნელობასაც ანიჭებდა.** ზღაპრის ტექსტის საკრალურობას ის ფაქტიც დაადასტურებს, რომ ზღაპრების პერსონაჟთა სახელები, როგორც იდეალურ არქეტიპთა სახე-ხატები, არ ერქმეოდათ ერისკაცთ -

საზოგადოებაში მცხოვრებ და მოღვაწე ადამიანთ. მიუხედავად ხალხის უღრმესი და გაუნელებელი სიყვარულისა ზღაპრული პერსონაჟებისადმი, მათი საყვარელი გმირების სახელები არ ჩნდებოდა ქართულ ყოფაში და ზღაპრის პერსონაჟთა სახელები მრავალ დროთა სვლის შემდეგ კვლავაც ზღაპრების საკუთრებად რჩებოდნენ, რასაც ნამდვილად ვერ ვიტყვით მხატვრულ ნაწარმოებებზე, რომელთა საპატივსაცემო გმირ-პერსონაჟების სახელებითაც უმაღლ იმკობდნენ დამფასებელი და ყურადღებიანი მკითხველები. აქედან გამომდინარე ზღაპარი ვერ ჩაითვლება ქართული ყოფით-კულტურული სივრცის ყოველდღიურ ნაწილად. **შენიშნული გარემოება გვკარნახობს, რომ უცილობელ გარდუვალობად მივიჩნიოთ საგანგებო კვლევის ჩატარება ზღაპრის თქმის ტრადიციებსა და ზღაპრის მთქმელებზე, ვინაიდან, ამ ლოგიკის დაშვებით, ზღაპრის მთხრობელად ან სასულიერო პირი, ანდაც კიდევ ხევსბერი მოგვევლინებოდა, რომლებისთვისაც დიდ სირთულეს არ წარმოადგენდა ხალხის (თემის) შეკრება.** ყოველივე ზემოთქმული დღის წესრიგში აყენებს შემდეგსაც, კერძოდ, გადაიხედოს და გადაისინჯოს მოსაზრება, რომლის მიხედვითაც ზღაპრები, თითქოს, მხოლოდ მცირეწლოვანებისათვის იყოს განკუთვნილი. ზღაპართა კრებულების გამოცემისას უმჯობესია ზღაპართა დახარისხება ასაკობრივი კონტიგენტისა და თემატიკის გათვალისწინებით, ხოლო შემდგომ მათი ადაპტირება შედარებით დაბალი ასაკობრივი ჯგუფებისათვის, ცხადია, არსებული საჭიროებისამებრ. აუცილებელია ასეთ კრებულებს წინ, შესავლის სახით, დაერთოთ მოკლე ისტორიული მიმოხილვა ზღაპრისთქმის ინსტიტუტის შესახებ, უფრო-რე ინფორმაციული სახისა, და არა - სამეცნიერო-კვლევითი ტიპისა.

- ზღაპარი აზროვნების უძველესი ფორმაა. მასში ასახულია კაცობრიობის როგორც გონებრივი, ასევე მატერიალური ევოლუციის თანამიმდევრული ეტაპები. ზღაპარი მდიდარ ინფორმაციას გვაწვდის ანტიკურ ნაციათა ცივილიზაციების შესახებ, რამდენადაც მის ნარატივში მკაფიოდ იგრძნობა და იკვეთება ცოდნის მაძიებელ ინტელექტუალ სოციუმთა კულტურული მონაპოვარი. შეიძლება ითქვას, რომ ამგვარი ტიპის ტექსტებში შეუცვლელადაა შენარჩუნებული ისტორიული ხაზი. ამდენად, ზღაპრებში ცხადლივ წარმოჩინდა განვითარებადი საზოგადოების მორალური პრინციპები, სულიერი ფასეულობები, ზნეობრივი ღირებულებები, გონების გამონათებანი (ტექნიკური მიღწევები) და, რაც მთავარია, ბრძნული ჭკრეტა მომავლისა. ზღაპრების მეშვეობით თანამედროვე მკითხველი ვეცნობით „კულტურამდელი კულტურის“ ბინადართა მსოფლმხედველობას, ანუ იმას, თუ როგორ ითვისებდა ბუნებას და რა დოზით ადაპტირდებოდა ფიზიკურ სამყაროსთან ადამიანი. მაშასადამე, გაუმართლებელია ზღაპართა განხილვა ერთი კონკრეტული ვექტორით, თუნდაც ეს იყოს ფოლკლორული, რადგანაც იგი ერთდროულად წარმოგვიდგება კულტურულ, ისტორიულ, მეცნიერულ, ფილოსოფიურ, რელიგიურ, მისტიურ, ფსიქოლოგიურ და სოც.-კულტურულ ფენომენად. საინტერესოა, ზღაპრებს შევხედოთ იმგვარი თვალითაც, რომ ისინი მივიჩნიოთ ისტორიამდელი ისტორიის, დამწერლობამდელი დამწერლობის, მეცნიერებამდელი მეცნიერების, რელიგიამდელი რელიგიის (აქ რელიგია, როგორც მოძღვრება) ჭეშმარიტ, უტყუარ მღალადებლებად. ზოგადად, ანტიკური ცივილიზაციებისათვის ნაცნობი იყო ღმერთებისა თუ ზებუნებრივ, უხილავ ძალათა პატივისცემა, რადგანაც არსებობდა პოლითეიზმისა და ტოტემის მდიდარი ინსტიტუტი და, შესაბამისად, კულტმსახურებაც უმაღლეს რანგში აიყვანებოდა. ის, რომ ქართული ზღაპრებიც უდიდესი მოწიწებითი და პატივისცემითი დამოკიდებულებით ხშირად ახსენებენ უზენაეს ძალებს და თანაც, რომელიმე კონკრეტული რელიგიისადმი მიკუთვნებულობის გარეშე, ეს ფაქტი ქართულ

ხალხურ ზღაპრებს ავტობიოგრაფიულად, ეპოქალური თვალსაზრისითაც, ძალიან უკან, უხსოვარ დროში გადაისვრის. მნიშვნელოვანია იმის სიღრმისეული გააზრებაც, რომ ქართულ ფოლკლორულ ზღაპარში და, საერთოდ, მთელს ქართულ მითოლოგიაში ღმერთი წარმოდგება ზოგადი და არა ერთი კონკრეტული სახითა თუ ბუნებით, ვინაიდან ზღაპარი, როგორც სიკეთის მქადაგებელი ინსტრუმენტი, არ უზღუდავდა მის მსმენელს ამ ერთობ სენსიტიურ არჩევანს და პატივს სცემდა მის კონფესიურ არჩევანს. ქართულ ზღაპრებს არ გააჩნდათ რაიმე სახის წინასწარი მოთხოვნები და დასაშვები იყო მისი ზნე და მორალი გაეთავისებინათ ადამიანებს, განურჩევლად სქესისა, ასაკისა, სარწმუნოებისა, ეროვნებისა, შეხედულებებისა თუ ა.შ. ამდენად, ქართული ფოლკლორული ზღაპარი, თუ შეიძლება ასე ითქვას, საყოველთაო მისიონერული ფუნქციითაც აღიჭურვებოდა, რამდენადაც იგი ზოგადსაკაცობრიო მაღალკუმანური იდეების გავრცელებას ემსახურებოდა ცოდნის მაძიებელ კულტურულ სოციუმში. ამა და ამ ჰიპოთეზათა კვალდაკვალ ნიშანდობლივია, რომ ქართული ხალხური ზღაპრის ნარატივი იწყება ღმერთის ქება-დიდებათა და სრულდება ცხონებაზე აპელირებითა და ამ საკითხზე მიზანმიმართული უტრირებით, რაც მასზე მინდობილ და მისადმი კეთილგანწყობილ მსმენელს კიდევ უფრო უკეთ გააზრებინებდა ადამიანის ამქვეყნიური არსებობის უმთავრეს მორალისტურ დანიშნულებას. ამრიგად, ქართული ზღაპარი ცოდვით სავსე ხორციელ სამყაროში უხვად გვაწვდის ზნეობრივი და ღირსეული ცხოვრების მზა ფორმულებს.

- ასევე ვასკვნით, რომ უმოკლეს ვადაში საჭიროა შემუშავდეს უზუსტესი და უტყუარი დეფინიცია ზღაპრისათვის, რომელი განმარტებაც საბოლოოდ მოგვცემდა იმ მეტად სასარგებლო შესაძლებლობას, ერთხელ და სამუდამოდ, საკმაო დარწმუნებით გაგვემიჯნა ზღაპარი სხვა მახლობელი ჟანრებისაგან. აღნიშნულის მეშვეობით მოხერხდებოდა ქართველ მწერალთა შემოქმედებიდან ძალზედ ცნობილი მოთხრობების გადაკვალიფიცირება ზღაპრებად. მიგვაჩნია, რომ პროზაული ნაწარმოებების გაერთიანება „მოთხრობების კრებულის“ სახელწოდების მქონე საერთო ქუდში დააკნინებს თითოეული ლიტერატურული ტექსტის მთავარ იდეურ სათქმელსა და ღირებულებას. შეიძლება ითქვას, რომ ამ არასახარბილო რეალობამ და, ერთგვარად, პარადოქსულმა მოცემულობამ ერთიანად შეამცირა ჩვენი სადისერტაციო კვლევის სფერო. ჩვენი აზრით, შემკრებ-გამომცემლებსა თუ რეცენზენტ-რედაქტორებს ფრიადი ყურადღების გამოჩენა მართებთ ამ მიმართულებითაც.

- ზღაპრის ტექსტების ენაზე დაკვირვებამ ცხადჰყო, რომ ზღაპრებში პერსონაჟთა ფსიქოტიპებს მათივე მეტყველება აყალიბებს. ზღაპრის პერსონაჟი ამოზრდილია არა ფანტასტიკური სამყაროდან, არამედ ქართული ეთნოკულტურული რეალობიდან და ისიც ისე მეტყველებს და ისე იქცევა, როგორც ნამდვილი ქართველი ადამიანი. ამდენად, პერსონაჟის სიხისტე და ხასიათის მჭახეობა ბუნებრივი გადარჩენისათვის ბრძოლას მიეწერება. მოგეხსენებათ, ზღაპრის კეთილი გმირი ზოგჯერ ცინიკური, მოსალოდნელზე მეტად მრისხანე და უტაქტოც კია, რაც მკითხველებში ერთგვარ გაურკვევლობასაც კი იწვევს (საილუსტრაციოდ შეიძლება ნაცარქექიას გახსენება), მაგრამ აქ უთუოდ ანგარიშგასაწევ ფაქტორს წარმოადგენს სწორედ ის დეტალი, რომ იგი მხოლოდ დევთა მიმართ გახლავთ ასეთი, ეს არ არის მისი ბუნებრივი მდგომარეობა და იგი ხასიათის ამ ვექტორს ოდენ იმისკენ მიმართავს, ვინც მის მორალურ-ფიზიკურ განადგურებას ლამობს, ე.ი. სახელმწიფოს ერთიანობისა და ეკლესიური ცნობიერების დამაზიანებელი მტრების წინააღმდეგ. სავსებით ლოგიკურია დავუშვათ ასეთი ჰიპოთეზა, კერძოდ კი: დევის, როგორც უზარმაზარი და შიშის

ზარდამცემი არსების სიმბოლურ სახეში, საქართველოს ურიცხვი მტერი უნდა მოვიაზროთ, ხოლო კეთილი პროტაგონისტის მიღმა კი, ვინც ფიზიკური აღნაგობის სიმცირის მიუხედავად მოიპოვებს საკვირველ და ღირსეულ გამარჯვებას, მცირერიცხოვანი საქართველოს სიმბოლური ხატი უნდა დავინახოთ. ზღაპრული ნარატივის დასაწყისში, როგორ შეუძლებლადაც ჩანდა, ერთი შეხედვით, ძალიან პატარა კაცის მიერ ძალიან დიდი კაცის დამარცხება, გარე თვალისათვის ასეთივე არარეალურობის საბურველში ეხვეოდა, ქართველთა მცირერიცხოვან რაზმს ეძლია მოწინააღმდეგე ურდოზე. ამ თვალსაზრისით უმცროსი ძმის სახე საქართველოს, ხოლო მოშურნე და მოღალატე ძმებისა კი მოსისხლე და მოთარეშე მტრებს გაუტოლდება. ამიტომაც, ზღაპარში სიკეთის მასხივოსნებელი პერსონიფიკაცია მხოლოდ ერთია, ხოლო ბოროტების მთესველნი კი - ბევრნი. თავის მხრივ, ასეთი არითმეტიკული დისპოზიცია კეთილის როლს ბევრად ამაღლებს სადად მოაზროვნე ღვთისნიერ საზოგადოებაში. ვფიქრობთ, კარგი იქნება, თუ ჩვენ მიერ შენიშნულ საყურადღებო ასპექტებს მულტიპლიკატორნი და აუდიო წიგნების შემქნელნი გაითვალისწინებდნენ და სამუშაო პროცესის წარმოებისას საგანგებოდ შეურჩევდნენ ტონს (ინტონაციას) მოქმედ პერსონაჟებს ისე, რომ თითოეული მათგანის მეტყველებაში მაქსიმალური სიზუსტით ასახულიყო ქართველისა, თუ უცხოის ფსიქოტიპი და ამავე დროს მათ ვიზუალურ მხარეზეც იზრუნებდნენ, რათა არ დაირღვეს ისტორიული სინამდვილე.

- ზღაპარს შემეცნებით-დიდაქტიკურ ფუნქციასთან ერთად კრიტიკის დანიშნულებაც ენიჭებოდა, ვინაიდან და რადგანაც თანამედროვე მმართველთა სახეთ დეტალურად და უმცდარად გამოხატავდა, რამდენადაც მათ ბოროტულ მიზნებს ზღაპრულად რაცხავდა და, მეორეს მხრივ, კი სუბიექტი, ვისაც ესა თუ ის ზღაპარი მიემდგინებოდა, თავს, სრული უეჭველობით, დამცირებულ-დაკნინებულად იგრძნობდა იმისა და გამო, რომ "დიდად დაფასებული კაცი" „უბრალო მწერალმა“ არაფრად ჩააგდო და სახელოვან ფიგურას გამოგონილის, ფანტასტიკურის არასასურველი იარლიყი თამამად მიაწება და მოსალოდნელი ფიასკოც მოურიდებლად მიამცნო.

- ქართული ზღაპარი, მეტწილად, ცნობილია დასრულებული სახით, ხოლო ნაკლებად გახლავთ შესწავლილი მისი ქმნადობის რაგვარობა, აგებისა და შენების სპეციფიკა, ურთულესი შიდა ფორმა და ის მხატვრულ-ენობრივი საშუალებები, რასაც იყენებდნენ ქართველი ნაწარმოები თუ უცნობი ავტორები ზღაპრების შექმნის, ძალზედ საინტერესო, პროცესში. შესაბამისად, ჩვენ აღნიშნული კვლევის ფარგლებში მიზნად დავისახეთ, გვეთქვა უდიდესი წილი თვითონ პროცესის შესახებ და გამოგვევლინა მექანიზმი, რაზეც მუშაობს როგორც ქართული ხალხური, ისე ლიტერატურული ზღაპარი, მაგრამ ამ საკითხის სრულებითი ამოწურვა მომავლის საქმეა.

- საჭიროა, მეცნიერებმა ხელი შევეწყოთ უსამართლოდ დავიწყებული ქართული ფოლკლორული და ლიტერატურული ზღაპრების დაბრუნების საშვილთაშვილო საქმეს როგორც სამეცნიერო, ისე ყოველდღიურ საკითხავ ლიტერატურაში. საბოლოოდ შეიძლება ითქვას, რომ ზღაპრების შესწავლის მიმართულებით კიდევ ბევრია გასაკეთებელი, რაც უფლებამოსილ და კომპეტენტურ პირთაგან სათანადო ძალ-რესურსთა აკუმულირებას მოითხოვს სწორი მიმართულებით.

- და ბოლოს, საჭიროა აკაი წერეთლის, ვაჟა - ფშაველას, შიო არაგვისპირელის, კონსტანტინე გამსახურდიას, გიორგი ლეონიძის, რევაზ ინანიშვილის, გოდერძი ჩოხელისა და სხვათა მოთხრობების გადაკვალიფიცირება ზღაპრებად, რადგან მათი გაერთიანება „საბავშვო მოთხრობების“ საერთო ქუდის ქვეშ ფრიად აუფერულებს მათ კულტურულ ღირებულებას.

გამოყენებული ლიტერატურა

- აგიაშვილი, ნ. (1978). *ლექსები, ბალადები, პოემები, ზღაპრები*. თბილისი: ნაკადული.
- აზიკური, კ. (1995). *თუშური ჩანაწერები: ხალხური ლექსები, გამოცანები, ნატივრელები, ზღაპრები*. თბილისი: მერანი.
- აღნიაშვილი, ვ. (1979). *ქართული ხალხური ზღაპრები*. თბილისი: ნაკადული.
- გოგიაშვილი, ე. (2019). *აღმოსავლეთი და დასავლეთი ქართულ ხალხურ ზღაპრებში: ზეპირი და ლიტერატურული ტრადიციები*. თბილისი: თსუ.
- ვირსალაძე, ე. (1964). *ქართული სამონადირო ეპოსი (დაღუპული მონადირის ციკლი)*. თბილისი: მეცნიერება.
- თაგაური, ა. (2017). *ქართული ფოლკლორის კვალი ვეფხისტყაოსანში*. თბილისი: მუსფონდი.
- კიკნაძე, ზ. (2008). *ქართული ფოლკლორი*. თბილისი: თსუ.
- კოტეტიშვილი, ვ. (1934). *ხალხური პოეზია*. ქუთაისი: სახელგამი.
- კუტივაძე, ნ. (2014). *ქართული ლიტერატურული ზღაპარი (XIX) საუკუნე*. ქუთაისი: აწსუ.
- მახაური, ტ. (2003). *ქართული ხალხური საგმირო ბალადა*. ქუთაისი: ლომისი.
- პროპი, ვ. (1984). *ზღაპრის მორფოლოგია*. თბილისი: მეცნიერება.
- სიხარულიძე, ქს. (1976). *ქართული ფოლკლორის ისტორიისა და თეორიის საკითხები*. თბილისი: თსუ.
- უმიკაშვილი, პ. (1964). *ხალხური სიტყვიერება*. ტ. 4. თქმულებები და ლეგენდები, საყოფაცხოვრებო-ნოველისტური ზღაპრები, მახვილსიტყვაობა, მაგიური ტექსტები. თბილისი: ლიტერატურა და ხელოვნება.
- ქურდოვანიძე, თ. (1986). *ქართული ზღაპარი*. თბილისი: მერანი.
- ლლონტი, ა. (1948). *ქართული ზღაპრები და ლეგენდები*. თბილისი: საბჭოთა მწერალი.
- ჩიქოვანი, მ. (1991). *გადოსნური ზღაპრები*. თბილისი: მერანი.
- ჩოლოყაშვილი, რ. (2009). *ზღაპარი და სინამდვილე*. თბილისი: ნეკერი.
- წერეთელი, ა. (1948). *თხზულებანი*. ტ. 4. ქუთაისი: სახელგამი.
- ჭავჭავაძე, ი. (1986). *წერილები ლიტერატურასა და ხელოვნებაზე*. ტ. 3. თბილისი: საბჭოთა საქართველო.
- ჯაგოდნიშვილი, თ. (1986). *ქართული ფოლკლორისტიკის სათავეებთან*. თბილისი: მეცნიერება.

REFERENCES

- agiashvili, n. (1978). *leksebi, baladebi, p'oemebi, zghap'rebi [Verses, Ballads, Epics, Folktales]*. Tbilisi: Nakaduli.
- azik'uri, k'. (1995). *tushuri chanats'erebi: khalkhuri leksebi, gamotsanebi, nat'iralebi, zghap'rebi [Tushetian Records: Folk Verses, Riddles, Laments, Folktales]*. Tbilisi: Merani.
- aghniashvili, v. (1979). *kartuli khalkhuri zghap'rebi [Georgian Folk Narratives]*. Tbilisi: Nakaduli.
- gogiasvili, e. (2019). *aghmosavleti da dasavleti kartul khalkhur zghap'rebshi: zep'iri da lit'erat'uruli t'raditsiebi [Eastern and Western Elements in Georgian Folk Narratives: Oral and Literary Traditions]*. Tbilisi: TSU.
- virsaladze, e. (1964). *kartuli samonadiro ep'osi (daghup'uli monadiris tsik'li) [The Georgian Hunting Epic (The Cycle of the Fallen Hunter)]*. Tbilisi: Metsniereba.
- tagauri, a. (2017). *kartuli polk'loris k'vali vepkhist'qaosanshi [The Influence of Georgian Folklore in "The Knight in the Panther's Skin"]*. Tbilisi: Muspondi.

- k'ik'nadze, z. (2008). *kartuli polk'lori [georgian folk]*. Tbilisi: TSU.
- k'ot'et'ishvili, v. (1934). *khalkhuri p'oezia [folk poetry]*. Kutaisi: Sakhelgami.
- k'ut'ivadze, n. (2014). *kartuli lit'erat'uruli zghap'ari (XIX) sauk'une [The Georgian Literary Folktale (19th Century)]*. Kutaisi: ATSU.
- makhauri, t'. (2003). *kartuli khalkhuri sagmiro balada [georgian folk ballad of hero]*. Kutaisi: Lomisi.
- p'rop'i, v. (1984). *zghap'ris morfologia [The Morphology of the Folktale]*. Tbilisi: Metsniereba.
- sikharulidze, ks. (1976). *kartuli polk'loris ist'oriisa da teoriis sak'itkhebi [Issues in the History and Theory of Georgian Folklore]*. Tbilisi: TSU.
- umik'ashvili, p'. (1964). *khalkhuri sit'qviereba Vol. 4. tkmulebebi da legendebi, saqopatskhovrebo-novelist'uri zghap'rebi, makhvilsit'qvaoba, magiuri t'ekst'ebi [Oral Tradition: Legends and Narratives, Household-Novella Folktales, Witty Sayings, Magical Texts]*. Tbilisi: Literatura da khelovneba.
- kurdovanidze, t. (1986). *kartuli zghap'ari [The georgian folktale]*. Tbilisi: Merani.
- ghlont'i, a. (1948). *kartuli zghap'rebi da legendebi [Georgian Folktales and Legends]*. Tbilisi: *Sabchota mtserali*.
- chikovani, m. (1991). *jadosnuri zghap'rebi [The Magical Folktales]*. Tbilisi: Merani.
- choloqashvili, r. (2009). *zghap'ari da sinamdvile [folktale and reality]*. Tbilisi: Nekeri.
- ts'ereteli, a. (1948). *tkhzulebani [Literary Works]*. Vol. 4. Kutaisi: Sakhelgami.
- ch'avch'avadze, i. (1986). *ts'erilebi lit'erat'urasa da khelovnebaze [Essays on Literature and Art]*. Vol. 3. Tbilisi: Sabchota sakartvelo.
- jagodnishvili, t. (1986). *kartuli polk'lorist'ik'is sataveebtan [Foundations of Georgian Folkloristics]*. Tbilisi: Metsniereba.